

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ У РАЙОНАХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ В УКРАЇНІ

Повномасштабна збройна агресія російської федерації проти України суттєво трансформувала систему кримінальної юстиції держави та поставила перед правоохоронними органами нові виклики, пов'язані з необхідністю здійснення досудового розслідування в умовах активних бойових дій. Руйнування інфраструктури, тимчасова окупація територій, постійна загроза життю учасників кримінального провадження, обмежений доступ до місця події та складність фіксації доказової інформації істотно ускладнюють реалізацію завдань кримінального провадження[1]. За таких умов особливого значення набуває вивчення зарубіжного досвіду організації досудового розслідування злочинів у районах збройних конфліктів, що може бути використаний для вдосконалення національної системи кримінальної юстиції України.

Проблематика документування та розслідування злочинів у зонах воєнних конфліктів тривалий час перебувала у центрі уваги міжнародних організацій, спеціалізованих правоохоронних структур та міжнародних кримінальних трибуналів. Значний практичний досвід у цій сфері накопичено під час розслідування злочинів у колишній Югославії, Руанді, Іраку, Афганістані, Сирії, Косово та інших регіонах, де тривалий час відбувалися активні бойові дії або збройні конфлікти.

Однією з ключових особливостей зарубіжного підходу є створення спеціалізованих міжвідомчих слідчих груп, до складу яких входять слідчі, прокурори, криміналісти, експерти, військові спеціалісти, фахівці з цифрової аналітики та представники міжнародних організацій. Наприклад, під час діяльності Міжнародний кримінальний трибунал щодо колишньої Югославії активно використовувалися мобільні слідчі групи, здатні оперативно працювати в умовах підвищеної небезпеки та швидко документувати воєнні злочини безпосередньо після їх вчинення[2]. Подібний підхід дозволяв мінімізувати втрату доказів та забезпечувати належний рівень їх фіксації.

Важливим елементом зарубіжного досвіду є широке використання сучасних цифрових технологій під час збору та аналізу доказової інформації. У практиці міжнародних слідчих органів активно застосовуються геоінформаційні системи, супутникові знімки, безпілотні літальні апарати, технології 3D-моделювання місця події, цифрова фото- та відеофіксація, а також автоматизовані системи обробки великих масивів даних. Особливо ефективними такі засоби виявилися під час документування злочинів у Сирії та Іраку, де доступ до місця події часто був обмеженим або небезпечним.

Окремої уваги заслуговує досвід держав-членів НАТО щодо забезпечення взаємодії між військовими підрозділами та правоохоронними органами у районах бойових дій. У більшості країн Альянсу функціонують спеціальні механізми координації між військовими структурами та органами кримінальної юстиції, що дозволяє оперативно отримувати інформацію про обстановку в районі проведення слідчих дій, забезпечувати охорону місця події та гарантувати безпеку учасників кримінального провадження[3]. В умовах України така взаємодія набуває особливого значення, оскільки значна частина кримінальних правопорушень фіксується безпосередньо в районах ведення бойових дій або на деокупованих територіях.

Показовим є також досвід Ізраїлю, правоохоронна система якого тривалий час функціонує в умовах постійних безпекових загроз та локальних збройних конфліктів. Для ізраїльської моделі характерним є швидке реагування спеціалізованих слідчо-оперативних груп, використання єдиних електронних баз даних, інтеграція розвідувальної інформації у процес доказування та активне застосування кримінального аналізу. Значна увага приділяється питанням безпеки слідчих та прокурорів, а також психологічній підготовці персоналу до роботи в екстремальних умовах.

Не менш важливим є досвід діяльності Міжнародний кримінальний суд, який виробив комплексні стандарти документування міжнародних злочинів у районах збройних конфліктів[4]. У діяльності Суду значна увага приділяється забезпеченню збереження цифрових доказів, захисту свідків, стандартизації методик фіксації доказової інформації та дотриманню міжнародних стандартів прав людини навіть в умовах воєнного стану.

Водночас слід зазначити, що механічне перенесення зарубіжного досвіду до української правової системи є неможливим без урахування особливостей національного законодавства, структури правоохоронних органів та специфіки сучасної безпекової ситуації. Україна фактично стала однією з небагатьох держав Європи, яка змушена здійснювати масштабне досудове розслідування воєнних злочинів та інших кримінальних правопорушень в умовах повномасштабної війни.

У цьому контексті перспективними напрямками імплементації зарубіжного досвіду в Україні можуть стати: створення постійно діючих спеціалізованих міжвідомчих слідчих груп для роботи у районах бойових дій; удосконалення нормативно-правового регулювання проведення слідчих (розшукових) дій в умовах воєнного стану; розширення використання цифрових технологій фіксації доказів; впровадження єдиних електронних систем обліку та аналізу доказової інформації; розвиток системи взаємодії між правоохоронними органами, військовими формуваннями та міжнародними партнерами; підвищення рівня спеціальної підготовки слідчих, прокурорів і криміналістів до роботи в екстремальних умовах; удосконалення механізмів захисту свідків та потерпілих у районах бойових дій.

Окремим перспективним напрямком є розвиток міжнародного співробітництва у сфері документування воєнних злочинів. Україна вже активно

взаємодіє з міжнародними слідчими групами, експертами Європейського Союзу, Європол, Євроюст та іншими міжнародними структурами. Подальше поглиблення такої співпраці сприятиме впровадженню сучасних методик криміналістичного забезпечення розслідувань та підвищенню ефективності міжнародного обміну доказовою інформацією.

Підсумовуючи, слід зазначити, що зарубіжний досвід організації досудового розслідування злочинів у районах збройних конфліктів свідчить про необхідність комплексного підходу до забезпечення діяльності органів кримінальної юстиції в умовах воєнного стану. Для України особливого значення набуває адаптація сучасних міжнародних практик до національної системи правоохоронної діяльності, удосконалення механізмів міжвідомчої взаємодії, цифровізація процесів доказування та створення ефективної системи документування злочинів в умовах активних бойових дій. Реалізація цих заходів сприятиме підвищенню ефективності досудового розслідування, забезпеченню принципу невідворотності покарання та зміцненню системи національної безпеки України.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 р. No 4651-VI (ред. від 09.05.2025). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
2. Давид Е. Принципи права збройних конфліктів: курс лекцій відкритого Брюсельського університету; пер. с фр.: МКЧК, 2000. 718 с
3. Коломієць В.І. Зарубіжний досвід взаємодії між органами досудового розслідування та можливості його використання в Україні. Вісник Кримінологічної асоціації України. 2023. No 1(28). С. 226–233. DOI: <https://doi.org/10.32631/vca.2023.1.20>.
4. Гутник В. Міжнародний кримінальний суд: навчальний посібник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2023. 194 с.